

Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse

Relații internaționale, Editura Polirom, București, 2008, 779 p.

Lucrarea semnată de profesorii Joshua S. Goldstein și Jon C. Pevenhouse s-a bucurat în străinătate de un succes deosebit, fiind publicată în repetate ediții și constituind un manual de referință recomandat studenților la toate cursurile universitare de specialitate. Așa cum afirmă autorii, acest domeniu, cu marile lui teme — război și pace, tragedie și triumf, conflict și comuniune între grupuri — este parcă mai important ca niciodată în viața de zi cu zi a indivizilor care se găsesc interconectați într-un spațiu mondial ce riscă să rămână de neînțeles sau să fie greșit descifrat în lipsa unor instrumente adecvate de lectură, precum este chiar cartea la care ne referim. Din considerente pedagogice, autorii disting fizic două subdomenii — securitate internațională și economie politică internațională — precizând că în lumea reală distincția este anulată de integrarea lor conceptuală și de intersecția lor permanentă.

Pentru a-și atinge scopul, cartea oferă pe de o parte instrumente teoretice de înțelegere, iar pe de altă parte aduce exemple și studii de caz, cu date actualizate. Din întrepătrunderea celor două dimensiuni — teorie și exemple — rezultă un discurs complex, structurat logic, complet, dar și accesibil, menit a aduce cititorilor nu numai un volum de cunoștințe absolut necesar pentru stăpânirea unui domeniu științific aflat într-o evoluție rapidă, dar și un exercițiu de gândire critică, indispensabil tocmai în contextul unei astfel de evoluții.

De la o ediție la alta lucrarea a trecut prin necesare procese de actualizare, care au făcut-o capabilă să acopere cele mai noi aspecte ale relațiilor internaționale. Ediția de față se ancorează în actualitate prin accentul pus pe turbulențele din Orientul Mijlociu, încercarea SUA de a evita ca situația din Irak să se înrăutățească, victoria militanților Hamas în Palestina, încercarea de a coaliza omenirea împotriva dorinței Iranului de a avea arme nucleare, ascensiunea Chinei, negocierile comerciale internaționale (Runda Doha), situația politică din Africa, teme legate de mediul înconjurător și de amenințările la adresa omenirii ce vin din partea diferitelor maladii cu răspândire mondială (gripa aviară, SIDA, malaria).

Primul subdomeniu al cărții, *Securitatea internațională*, include șapte capitole. Capitolul I, „O per-

spectivă asupra relațiilor internaționale“, explică pe de o parte obiectul științei RI ca domeniu al științei politice, iar pe de alta menționează multitudinea de seturi teoretice și metodologice utilizate de comunitatea cercetătorilor. Sunt abordate patru niveluri de analiză: individual, intern, interstatal, global. Simplificând la maximum, prezentăm câteva din ideile prezentului capitol. Sistemul internațional are drept actori principali statele, în număr de circa 200, bazându-se pe suveranitatea lor teritorială independentă. Există și actori nestatali: corporațiile multinaționale, organizațiile nonguvernamentale și organizațiile interguvernamentale, a căror influență în cadrul sistemului este în creștere. Cu toate acestea, sistemul marilor puteri este compus din doar un grup de jumătate de duzină de state — grup a cărui componență cunoaște fluctuații de la epocă la epocă. Ordinea mondială este restructurată de către marile puteri prin războaie recurente, alianțe și hegemonii. Dacă inițial statele ce controlau politica mondială se aflau pe continentul european, prin excelență continent civilizator, după al doilea Război Mondial asistăm la o hegemonie a Statelor Unite, la binomul Rusia–Statele Unite, iar după căderea Cortinei de Fier la încercarea de cooperare între marile puteri, dar și la ascensiunea unor state din spațiul asiatic. Autorii analizează și importanța democratizării ca factor alternativ la soluționarea conflictelor pe calea armelor — „democrațiile rareori se războiesc între ele“ (p. 87) — dar și dinamica economiei mondiale, care, în ciuda bogăției pe care a determinat-o la nivel mondial în ultimele două secole, nu a putut elimina uriașele inegalități de dezvoltare, precum cea clasică dintre Nord și Sud.

Capitolul II, „Politica de putere“, este dedicat realismului, din perspectiva căruia sunt analizate conceptul de putere, negocierile, sistemul internațional și alianțele. Din perspectiva realismului, puterea este termenul-cheie ce explică relațiile internaționale, termen-cheie ce se conceptualizează sub forma influenței și care are drept principal indicator PIB-ul statului respectiv și drept principală capacitate forța militară.

Capitolul III, „Alternative la politica de putere“, vine cu o abordare critică asupra paradigmei realiste, din perspectiva liberalismului, feminismului, constructivismului, postmodernismului și a studiilor pen-

tru pace. Sunt soluții alternative ce vin ca răspuns la întrebări fundamentale pe care autorii le formulează cu privire la limitele realismului: „Cât de bine captează asumpțiile realismului ceea ce este important în RI? Unde apar problemele în cadrul de analiză realist — unde abstracțiile se îndepărtează prea mult de realitatea RI, unde realismul este «nerealist» în descrierea sa?” (p. 150).

Capitolul IV, „Politica externă”, se referă la strategiile prin care guvernele își construiesc acțiunile față de alte state, în scopul de a lua decizii și de a le implementa la nivel internațional. În acest sens, există mai multe modele de luare a deciziilor — rațional, organizațional și al negocierii — definite printr-o componentă preponderentă care le dă și numele, dar presupuse și unor influențe externe, rezultate din: personalități, valori, credințe, factori de psihologie a grupurilor, opinia publică.

Capitolul V, „Conflictul internațional”, prezintă teoriile explicative ale cauzelor războiului, insistând asupra limitelor lor, rezultate din lipsa unui „puternic suport empiric” (p. 280). În multitudinea de teorii contradictorii, regăsim, afirmă autorii, doar două asumptions care permit o previziune credibilă a unui război: „1...nu există în realitate nicio societate în care războiul și violența între grupuri să fie necunoscute ca factori de influență și 2...statele democratice nu poartă aproape niciodată războaie împotriva altor democrații” (p. 280). În continuare, capitolul se referă la tipurile de conflicte (de interese — și anume: disputele teritoriale, controlul asupra guvernelor, conflictul economic; de idei — și anume: conflictul etnic, religios, ideologic, tipurile de război).

Capitolul VI, „Forța militară”, descrie forțele militare ca factori de influență dincolo de mijloacele nonmilitare folosite în negocierile internaționale. În continuare, se analizează configurarea forțelor, controlul forțelor militare, forțele convenționale, armele de distrugere în masă, punându-se accent pe responsabilitatea liderilor politici ce trebuie să facă alegeri dificile legate de desfășurarea unui război și de nivelul de cheltuieli pe care acesta îl implică.

Capitolul VII, „Organizarea internațională și dreptul internațional”, explică raportul bivalent dintre ordinea mondială și conceptul de putere: dacă cea dintâi este înrădăcinată în cea de-a doua, este necesar să se precizeze că ordinea „mediază puterea brută prin instituirea de norme și obiceiuri ce guvernează interacțiunile interstatale” (p. 383), astfel încât statele ajung să urmeze regulile instituite în cadrul acestei ordini mai degrabă decât să le încalce. De asemenea, autorii discută și despre echilibrul dintre anarhia internațională și ordinea mondială.

Al doilea subdomeniu al cărții, *Economia politică internațională*, debutează cu capitolul VIII, „Comerțul”, care se referă la liberalism, mercantilism, globalizare, dar include și o analiză a piețelor, a stra-

tegiilor comerciale și a regimurilor comerciale. Autorii aprofundează raportul dintre bogăție și comerț, acesta din urmă ducând la specializarea statelor pe o producție de bunuri și servicii din care obțin un avantaj comparativ. În cadrul schimburilor comerciale internaționale, care din punct de vedere cantitativ reprezintă o șesime din activitatea economică totală și sunt concentrate în sfera statelor din Vestul industrializat (Europa Occidentală, America de Nord și Japonia/Pacific), apar interese concurente între state — reglate prin negocieri —, respectiv interese comune — materializate în înțelegeri.

Capitolul IX, „Banii și afacerile”, intră în domeniul sistemului valutar, al băncilor centrale, al Băncii Mondiale și FMI, al situațiilor financiare ale statelor (conturi naționale, datorii internaționale, studii de caz — SUA, Rusia, Europa de Est, Asia), al afacerilor multinaționale. Și în acest capitol autorii pun în evidență întrepătrunderea subtilă dintre dimensiunea politică și cea economică a relațiilor internaționale.

Capitolul X, „Integrarea”, abordează supranaționalismul și teoria integrării, aducând în discuție dinamica integratoare a Uniunii Europene, a informației — ca instrument al, dar și împotriva, guvernului —, a culturii internaționale, materializate, cu ajutorul telecomunicațiilor, în comunități transnaționale.

Capitolul XI, „Mediul înconjurător și populația”, introduce în discuția despre putere și resurse factorii reprezentați de schimbările climatice și de consecințele lor, precum și evoluția demografică, aspecte ce ridică probleme din punctul de vedere al noilor surse de conflict, al unei accentuări a decalajelor de dezvoltare, etc. În domeniul ecologic, problema bunurilor colective face dificilă soluționarea unor conflicte, ca urmare a interdependenței dintre state și a numărului mare de state implicate.

Capitolul XII, „Decalajul Nord-Sud”, prezintă acest decalaj cu „rădăcinile în colonizarea de către Europa a regiunilor sudice ale lumii în ultimele câteva secole” și manifestarea Nordului ca o regiune nucleu, specializată în producerea bunurilor prelucrate, în timp ce Sudul este o periferie specializată în extragerea de materii prime prin agricultură și minerit. Între Sud și Nord se situează semiperiferiile, cu industrii de prelucrare ușoară. Capitolul se oprește și asupra diferențelor dintre marxism și capitalism ca teorii ale modernizării.

Capitolul XIII, „Dezvoltarea internațională”, tratează aspecte precum: industrializarea, experiența chineză, exporturile, autoritarismul și democrația. Corupția, investițiile străine, tehnologia, FMI, afacerile Nord-Sud, ajutorul extern.

Capitolul XIV, un „Post Scriptum” ce încheie cartea, lansează un set de întrebări al căror răspuns ar putea schița un profil al viitorului.

Ruxandra Luca

Cezar Stanciu

Devotați Kremlinului — alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2008, 300 p.

Volumul de față — care reprezintă lucrarea de doctorat a autorului susținută în 2008 — analizează modul în care s-a produs subordonarea politicii externe românești față de modelul impus de Uniunea Sovietică în contextul deteriorării relațiilor internaționale după cel de-al doilea război mondial și, coextensiv, măsura în care politica externă a României a servit interesele naționale în perioada postbelică. Autorul surprinde principalele episoade de politică externă ale perioadei 1948-1956 precum și „mecanismele ce condiționau procesul de elaborare a politicii externe”. Ca atare, lucrarea argumentează teza că instituționalizarea procesului de sovietizare, prin subordonarea totală față de directivele Moscovei, produsă la începutul anilor '50, reprezintă o cotitură bruscă în cursul istoriei politicii externe românești în raport cu perioada antebelică și interbelică.

În formularea autorului, lucrarea își propune să stabilească dacă, „dincolo de rațiunile care țin de simpla subordonare față de hegemon, au existat cumva și alți factori care au modelat orientarea relațiilor externe ale regimului Gheorghiu-Dej între anii 1948-1956 și care merită cunoscuți” (p. 8), cu alte cuvinte, dacă politica externă a României a fost configurată și funcție de interese proprii regimului și dacă acestea pot fi separate pe cât posibil de cele sovietice. Autorul identifică în acest sens, în perioada de referință, două obiective de politică externă ale regimului — unul de natură internă, care a rezultat din propriile interese și necesități ale regimului, oricât de restrânsă părea aria lor în contextul „alinierii”; și altul de natură externă, „impus de hegemon și asumat de regim”. De asemenea, autorul remarcă faptul că stalinizarea s-a datorat și tensiunilor internaționale de după al doilea război mondial care generau insecuritate pentru regimul instaurat la București în 1945. Rezumate, prioritățile regimului Gheorghiu-Dej în plan intern au fost: pe de o parte, *supraviețuirea* regimului în condițiile în care occidentul recurgea la o propagandă intensă și refuza recunoașterea regimului, la fel ca și cetățenii țării; pe de altă parte, *industrializarea* țării care, deși fusese declanșată la cererea „hegemonului sovietic” ca parte a procesului de stalinizare, reprezenta o prioritate fundamentală a regimului pe plan intern.

În demersul de a evidenția și analiza factorii care au contribuit la subordonarea politicii externe românești față de cea sovietică, inclusiv a consecințelor ce au decurs asupra relațiilor externe ale României cu comunitatea internațională, autorul a divizat perioada de referință în două etape. Prima perioadă, cuprinsă între 1948-1953, a circumscris atât sovietizarea României sau transpunerea modelului stalinist în viața politică internă și externă, economică și socială a României, cât și subordonarea completă a regimului față

de Moscova. Cea de-a doua perioadă, cuprinsă între anii 1953-1956, după moartea lui Stalin, odată cu destinderea inițiată de Moscova și cu „noul curs”, când regimul din România dobândește stabilitate pe plan intern, încearcă să se detașeze de linia Moscovei și depune eforturi pentru normalizarea relațiilor cu occidentul.

Volumul este structurat în patru capitole principale: „RPR și noua ordine mondială”; „Cadrul general al relațiilor româno-sovietice”; „Relațiile RPR cu noile regimuri comuniste din Europa” și „Reorientări în relațiile României cu țările occidentale.”

În primul capitol, autorul identifică mecanismele prin care s-a produs procesul de „alinieră” în domeniul politicii externe după 1948, reflectat atât în sfera internă a deciziilor (ideologice și diplomatice) de politică externă, cât și în relațiile externe ale României din perioada postbelică. Referitor la modul cum erau conduse afacerile externe potrivit modelului sovietic, precum și obiectivele urmărite, autorul precizează că prima măsură a regimului deșist a constat în transformarea aparatului diplomatic — practic o profundă epurare și o substituție a sa cu persoane fără experiență diplomatică, dar loiale regimului, astfel încât inițiativele și deciziile de politică externă să poată fi asigurate pe linie de partid. În privința relațiilor externe, autorul evidențiază poziția noului regim pe scena internațională, de pildă încercările de integrare în structurile ONU, atitudinea RPR, respectiv a PMR, față de o serie de probleme ale vieții internaționale precum: noul statut al Dunării, problema germană, participarea la Mișcarea Partizanii Păcii etc.

Următorul capitol este consacrat relațiilor româno-sovietice dezvoltate la nivel de partid și de stat. Este modul în care PMR și-a asumat și pus în practică ideologia și parctica bolșevică în construirea socialismului. De asemenea, sunt descrise raporturile PMR cu Biroul Informativ al Partidelor Comuniste, ca și maniera specifică în care PMR s-a raportat la „schisma sovieto-iugoslavă” ori la revoluția maghiară din 1956. Un spațiu amplu a fost dedicat relațiilor economice cu Uniunea Sovietică pentru a ilustra faptul că „subordonarea la nivel de stat a fost realizată prin tratate și convenții care stabileau obligativitatea guvernului de a se consulta cu Moscova în toate problemele de politică externă, dar și prin concentrarea comerțului exterior către URSS, ceea ce făcea economia românească dependentă de Moscova” (p. 246).

Plecând de la considerentul că „alinieră la coordonatele sovietice a însemnat în primul rând o ruptură față de trecut”, deci o totală îndepărtare de tradițiile politicii externe românești, autorul a acordat o atenție deosebită orizontului european al politicii externe, studiind doar relațiile externe ale României cu statele europene. Astfel că ultimele două capitole ale

lucrării sunt consacrate relațiilor bilaterale ale României atât cu statele de „democrație populară”, cât și cu cele occidentale, relații care evidențiază „caracterul total diferit pe care îl dobândesc în politica externă a României relațiile cu cele două categorii de țări, în funcție de regimul politic” (p. 9). Prin urmare, capitolul III tratează individual relațiile României cu state socialiste din zona de influență a Uniunii Sovietice precum: RDG, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, Bulgaria, Iugoslavia. Din analiza relațiilor bilaterale, relevant este faptul că în perioada 1948-1956 regimul Gheorghiu-Dej s-a orientat către dezvoltarea economică și a acordat o importanță deosebită dezvoltării unor relații durabile cu Germania de Est și Cehoslovacia în primul rând, dar și cu Polonia sau Ungaria, comparativ cu importanța relativ redusă acordată relațiilor cu Bulgaria. „România a știut să profite de natura privilegiată a relațiilor din interiorul lagărului socialist și a cadrului oferit de CAER pentru a-și promova interesele economice în relațiile cu aceste țări”. Dar cum relațiile economice ale țării noastre cu Uniunea Sovietică și cu țările de democrație populară s-au dovedit a fi insuficiente pentru satisfacerea necesităților dezvoltării economice, România avea nevoie să dezvolte relații comerciale și cu occidentul. Ultimul capitol al lucrării vizează tocmai sfera acestor relații. Autorul se oprește asupra acelor state vestice ale căror relații cu țara noastră au fost mai intense și mai strânse în perioada interbelică sau cu care România avea interes să dezvolte relații comerciale strânse, pentru a obține produse industriale (în special tehnologie și materie primă), precum: Franța, Marea Britanie, Italia, Belgia, Elveția, Germania Federală, SUA. În ciuda relațiilor destul de tensionate, atât din cauza presiunilor sovietice și a războiului rece, cât și din cauza pagubelor aduse în mod direct intereselor occidentale prin naționalizare, relațiile comerciale ale României cu țările occidentale au scos în evidență rolul de intermediar pe care economia l-a jucat în normalizarea relațiilor politice externe. Autorul reliefează astfel cel de-al doilea interes propriu,

național, urmărit pe plan extern de regim, anume dezvoltarea de relații comerciale externe cu țări occidentale care puteau furniza necesarul de tehnologie, materie primă și fonduri pentru satisfacerea necesităților interne ale programului de industrializare. Acest din urmă obiectiv a oferit ulterior și justificarea distanțării de Uniunea Sovietică și dezvoltarea unor relații constructive cu țările din afara lagărului socialist.

Atât prin prezentarea aspectelor ideologice și teoretice ale politicii externe românești, cât și prin corelarea factorilor interni și externi în elaborarea și conducerea relațiilor externe, autorul a reușit să dovedească faptul că „alinieră” politicii externe a României la coordonatele sovietice în perioada 1948-1956 s-a datorat nu numai presiunii exercitate de factorul sovietic și contextului internațional defavorabil României, ci și urmăririi intereselor interne ale regimului. „Supraviețuirea regimului în condițiile adversității occidentale depindea de sprijinul sovietic și în egală măsură succesul programului de industrializare și modernizare internă depindea de relațiile cu URSS și de alte țări capabile să furnizeze tehnologie și materie primă pentru industrie. Putem afirma așadar că subordonarea față de Moscova nu era doar impusă, ci și asumată. Distanțarea de Moscova va surveni tocmai pe fondul reducerii vulnerabilității prin destinderea internă (îmbunătățirea nivelului de trai, derusificare), ca printr-o tot mai activă prezență internațională, ambele menite să ofere legitimitate și sprijin din alte direcții” (p. 249).

O lucrare interesantă care se individualizează printr-o fină analiză a perioadei și a problematicii, dar și printr-o documentare substanțială. Pentru identificarea tuturor acestor aspecte autorul s-a folosit în mod prioritar de surse arhivistice noi din Arhivele Naționale ale României și Arhiva Ministerului de Externe, presa de epocă și lucrări consacrate acestei perioade care dezbat colateral și aspecte de politică externă. Volumul supus atenției vine să completeze istoriografia perioadei de instalare a regimului comunist de tip sovietic, sub aspectul politicii externe a României.

Sanda Cincă